

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

THE DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM IN PA SAK RIVER BASIN IN CHAI BADAN DISTRICT, LOPBURI PROVINCE

สุริยะ หาญพิชัย / Suriya Hanphichai ¹

จันทร์ฉาย จันทรลา / Junchay Junla ²

กานต์ เชื้อวงศ์ / Karn Chuawong ³

สุกัญญา ทองแท้ / Sukanya Thonghaew ⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมแถบลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และประเมินผล การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ จำนวน 45 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 15 คน และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 150 คน เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสังเกต และแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหา ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล มีทุนทางวัฒนธรรม ลุ่มแม่น้ำป่าสักในชุมชนที่โดดเด่น เป็นชุมชนเก่าแก่มียุทธศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณีและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น 2) แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสัก สามารถจัดทำ โปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเส้นทางบก 2 เส้นทาง และเส้นทางเรือ 1 เส้นทาง สามารถ เดินทางท่องเที่ยวได้ครบในหนึ่งวัน และ 3) ผลประเมินการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสัก ในอำเภอชัยบาดาล พบว่า การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก การบริหาร

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (Faculty of Humanities and Social Science, Thepsatri Rajabhat University), Corresponding Author: suriya.h@lawasri.tru.ac.th

² นักส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นอำเภอชัยบาดาล สำนักงานท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี (Lopburi Provincial Office for Local Administration), Junchay1968@gmail.com

³ อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (Faculty of Management Science, Thepsatri Rajabhat University), karn.c@lawasri.tru.ac.th

⁴ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (Faculty of Humanities and Social Science, Thepsatri Rajabhat University), sukanya.t@lawasri.tru.ac.th

จัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพการท่องเที่ยวโดยรวมกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก และมีความสัมพันธ์กันไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: การพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, กลุ่มแม่น้ำป่าสัก

ABSTRACTS

This research aims to study the potential of cultural capital along the Pa Sak River Basin in Chai Badan District, Lopburi Province, for cultural tourism development; propose guidelines for cultural tourism development in the area using community participation methods; and evaluate outcomes of the cultural tourism development of the area. The key informants consisted of 45 experts, 15 practitioners, and 150 Stakeholders. The research instruments included an interview form, a focus-group interview, an observation form, and a questionnaire. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, Pearson correlation coefficient analysis, and content analysis. The findings revealed that: 1) the potential of cultural capital along the Pa Sak River Basin in Chai Badan District was prominent as an ancient community with unique cultural identities and valuable traditions and local wisdom; 2) for the guidelines for cultural tourism development, cultural tourism programs could be developed into two land routes and one water route. These routes were designed for a one-day visit; and 3) an evaluation of the cultural tourism development along the Pa Sak River Basin in Chai Badan District showed that the overall development of cultural tourism potential was at a high level. Overall, the cultural tourism management was also at the highest level. In general, the overall potential of cultural tourism and the overall tourism management are correlated at a high level, with a statistically significant positive relationship at the .01 level.

Keywords: development, cultural tourism, Pa Sak River Basin

บทนำ

ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้เจริญเติบโตจนกลายมาเป็นอุตสาหกรรมหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจโลก สอดคล้องกับที่ผ่านมารายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยในรอบหลายทศวรรษที่ผ่านมาอยู่ในลำดับต้น ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากการส่งเสริมสินค้าออกอื่น อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงเป็นพลังขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่ภาครัฐและเอกชนช่วยกันผลักดันให้เคลื่อนไหวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้งและเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การจ้างงาน

สร้างอาชีพ การกระจายรายได้ และการลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องมากมาย เป็นการสร้างความมั่งคั่งให้กับประชาชนและประเทศชาติอย่างมาก และนำไปสู่ความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566: 14-15) การท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง โดยประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเอกลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นที่รู้จักของนานาประเทศ แต่ละจังหวัดของประเทศไทยต่างมีศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพลักษณะสังคม วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ของตนไว้อย่างชัดเจน (ภรณ์ภัสรินทร์, 2559: 1-2) ประเทศไทยจึงให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมที่ได้นำเอาศิลปะและวัฒนธรรมมาเป็นจุดขาย เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศให้เข้ามาสนใจเรียนรู้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการศึกษาความรู้จากสถานที่ท่องเที่ยว ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และต้องการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นซึ่งมีความเรียบง่าย เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตที่วุ่นวายในเมือง สู่ความเรียบง่ายและความสงบสุข การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และเป็นจุดขายที่นำรายได้มาสู่ประเทศการท่องเที่ยวจึงได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทางธรรมชาติได้รับการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (ธนาภา ช่วยแก้ว และสุจิต จิโรจน์กุล, 2562: 82)

หากจะกล่าวถึงจังหวัดที่นักท่องเที่ยวนิยมมาท่องเที่ยวมากจังหวัดหนึ่ง คือ จังหวัดลพบุรี ที่มีระยะทางการเดินทางที่ไม่ไกล การเดินทางสะดวก สามารถเลือกเดินทางได้หลายช่องทาง ประกอบกับเป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และมีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน รวมถึงแม่น้ำป่าสัก ที่ถือเป็นหนึ่งในแม่น้ำประวัติศาสตร์สำคัญ 3 สาย ที่ไหลผ่าน นอกจากแม่น้ำลพบุรีและแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสักแต่เดิมเป็นเส้นทางขนส่งลำเลียงทางน้ำและเชื่อมต่อกันได้ ตั้งแต่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แม่น้ำป่าสักเป็นเส้นทางคมนาคมที่มีความสำคัญมาตั้งแต่โบราณจึงมีโบราณสถานและชุมชนของชาวบ้านกระจัดกระจายตลอดเส้นทาง (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2555: 2-5) มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งถือเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ชุมชนลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาลมีทุนทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น แต่ชุมชนดังกล่าวยังไม่มีมีการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงจุดเด่นทุนทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ไม่สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวได้ ส่งผลให้ศักยภาพทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ไม่ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จนนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงไม่ทราบถึงมนต์เสน่ห์ของพื้นที่อำเภอชัยบาดาล ส่งผลให้พลาดโอกาสในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวและกลายเป็นเพียงเมืองผ่านสำหรับนักท่องเที่ยวที่มุ่งหน้าไปยังจังหวัดอื่น (สำนักงานจังหวัดลพบุรี, 2567: 51-54)

จากความเป็นมาและความสำคัญของการประเด็นข้างต้น จะเห็นได้ถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสัก ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาภาพของทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเปิดประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอก รวมถึงเรียนรู้กิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรมชาวลุ่มน้ำป่าสัก กำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และสร้างมาตรการเชิงนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ดังนั้นจึงเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ควบคู่ไปกับการรักษากิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมของชาวลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาลได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เพื่อประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

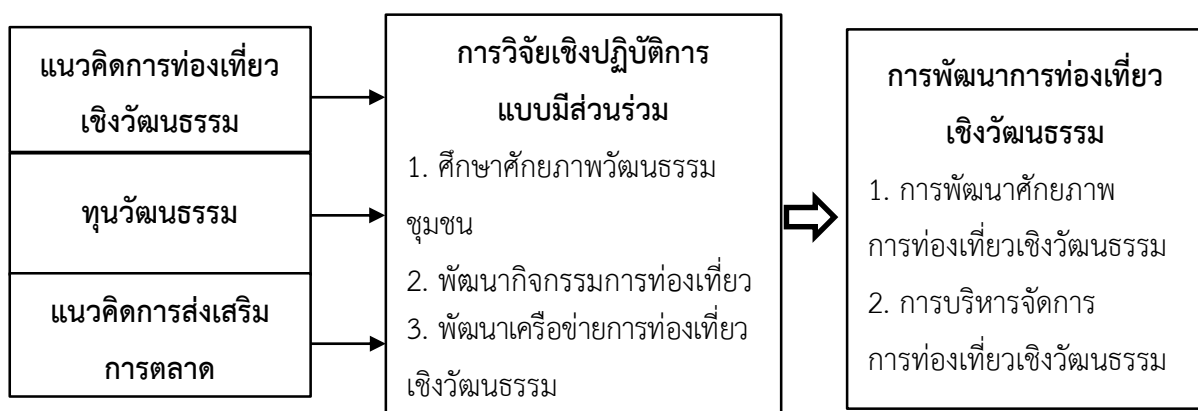
1. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น และศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อสภาพสังคม วัฒนธรรม และประเพณี (Noonan & Rizzo, 2017: 95-99; Richards, 2018: 13-16) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) การท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 3) การท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 4) การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการตลาดคุณภาพ โดยหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้วย 5) การท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และ 6) การท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึก โดยมีการให้ความรู้เพื่อให้เกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2556: 288)

2. แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง ทรัพย์สินมรดกทางวัฒนธรรมอันมีมูลค่าและคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ที่ได้มีการสั่งสมสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีทั้งสิ่งที่จับต้องได้และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ สิ่งที่จับต้องได้ เช่น วัตถุสิ่งของต่าง ๆ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น ส่วนสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ และค่านิยม เป็นต้น ทรัพย์สินมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะถูกนำมาแปลงให้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมูลค่าในตัวเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสินค้าและบริการ หรือแนวความคิดแบบแผนความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เป็นทุกสิ่งอย่างที่เกิดขึ้นจากผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ซึ่งนับเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม (กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ, 2564: 77-78)

3. แนวคิดการส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการมีคุณลักษณะสินค้าที่ไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งแตกต่างจากสินค้าประเภทอื่น ๆ ดังนั้นส่วนประสมทางการตลาดที่นำมาใช้ส่งเสริมการตลาดจะต้องมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงนำเอาแนวคิดส่วนประสมทางการตลาดมาใช้ในการวางแผนการตลาดในการศึกษา แนวคิดด้านการตลาดที่นำมาใช้ในงานวิจัยนี้ คือ ส่วนประสมทางการตลาด (marketing mix) ซึ่งประกอบด้วย 4p's คือ ผลิตภัณฑ์ (product) การกำหนดราคา (price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (place) และการส่งเสริมทางการตลาด (promotion) และเครื่องมือในการส่งเสริมการตลาด (promotion mix) (นนทิภัก เพียรโรจน์, สิริภัทร์ โชติช่วง และณัฐมน ราชรักษ์, 2558: 89-115) มีดังนี้ 1) การโฆษณาเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารจูงใจ 2) การส่งเสริมการขายเพื่อกระตุ้นให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อสินค้าในช่วงเวลาที่จำกัด 3) การประชาสัมพันธ์เพื่อมุ่งสร้างภาพพจน์และทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ 4) การตลาดตรง เป็นการสื่อสารโดยตรงในลักษณะการสื่อสารสองทางที่ผู้รับสารสามารถพูดคุยกับผู้ส่งสารได้ และ 5) กิจกรรมพิเศษทางการตลาด เป็นการสื่อสารโดยการสร้างกิจกรรมพิเศษขึ้นเพื่อสร้างความน่าสนใจในการสื่อสาร

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ที่กล่าวถึง ทุนทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการ

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) โดยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ (สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน, 2563: 51-54) มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุในท้องถิ่น องค์การรัฐด้านการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการบริษัทท่องเที่ยวภาคเอกชน จำนวน 45 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย สภาพทั่วไปของวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในชุมชนที่โดดเด่น ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ ระหว่างวันที่ 25 มิถุนายน 2567 ถึง 30 สิงหาคม 2567

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) แล้วสรุปเป็นประเด็นเชิงบรรยายและเชิงอธิบาย โดยพิจารณาจากคำตอบที่มีความเป็นเอกพันธ์และฉันทามติ (consensus)

2. กำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล แม่คำ เกษตรกร มัคคุเทศก์ จำนวน 15 คน ที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไม่น้อยกว่า 5 ปี โดยการเลือกแบบเจาะจง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) ประเด็นการสนทนากลุ่ม ได้แก่ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้วิจัยใช้กระบวนการสุนทรียสนทนา (dialogue) ร่วมกับแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เพื่อเก็บข้อมูลจากการประชุม และการทบทวนผลหลังการปฏิบัติ (AAR) และ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มตามกรอบประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) ในกิจกรรมการลงพื้นที่และการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสัก

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการประชุมสนทนากลุ่มมาทำการจำแนกข้อมูล จัดหมวดหมู่ และตรวจสอบแบบสามเส้า (ethnological triangulation) แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณา

จากคำตอบที่มีความเป็นเอกฉันท์และฉันทามติ (consensus) และนำข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาทำการวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytical induction) เพื่อสร้างข้อสรุปข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่มองเห็น

3. ประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอยะบาคาล จังหวัดลพบุรี โดยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จัดแสดงผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.1 กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักท่องเที่ยว กลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อศึกษาประเด็นความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน 150 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มีลักษณะคำถามเป็นข้อคำถาม ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตอนที่ 2 ประเมินความพึงพอใจการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความน่าดึงดูดใจ ด้านความสามารถในการเข้าถึง ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นข้อคำถามลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตอนที่ 3 ประเมินความพึงพอใจการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย ด้านการจัดการสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านการสร้างความตระหนักเชิงวัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นข้อคำถามลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ เป็นข้อคำถามปลายเปิดเพื่อเสนอความคิดเห็น

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดที่จะศึกษา เพื่อสร้างแบบสอบถาม แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเป็นปรนัย แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม โดยคัดเลือกข้อที่มีค่า 0.67 ขึ้นไป มาใช้ในการวิจัย และนำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับประชาชนที่มีสภาพเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เก็บจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha) ได้ค่าเท่ากับ 0.92

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสอบถามด้วยแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจการท่องเที่ยว

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การแจกแจงความถี่ (frequency) และหาร้อยละ (percentage)

2) ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจการท่องเที่ยว เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำไปเปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์แปลความหมาย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยใช้การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r)

4. จริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา รหัสโครงการวิจัยเลขที่ ARU-REC No.013/2567 ลงวันที่ 19 มิถุนายน 2567

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า สภาพทั่วไปของชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในชุมชนที่โดดเด่น ชุมชนที่แม่น้ำป่าสักไหลผ่านส่วนใหญ่เป็นชุมชนเก่าแก่ มีความเป็นมายาวนาน มีเอกลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น

1.1 ด้านแหล่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว อำเภอชัยบาดาลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองรองที่มีศักยภาพสูง มีอัตราการเติบโตใกล้เคียงกับเมืองหลัก โดยแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ วัดสิงหาราม ศาลหลักเมืองบัวชุม วัดเขาสมโภชน์ วัดท่ามะนาว ประเพณีท้องถิ่นและเทศกาล คือ งานบุญประเพณีก่อเจดีย์ข้าวเปลือก วัดสิงหาราม ตำบลบัวชุม เพราะเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ชาวบัวชุม ได้จัดงานประเพณีดังกล่าวสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลา ยาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน บุญประเพณีลอยกระทง ไหลเรือไฟ วัดท่ามะนาว ตำบลท่ามะนาว ศิลปะ และดนตรีท้องถิ่น คือ รำไท่น สีนคำห์ตกรรมจากภูมิปัญญา คือ การจักสานจากไม้ไผ่และหวาย และอาหารท้องถิ่น คือ แกงบอน

1.2 ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า ควรมีการพัฒนาในส่วนของระบบโลจิสติกส์ให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง มีถนนเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง ควรจะต้องพัฒนาเส้นทางทางการท่องเที่ยวทางน้ำ และปรับปรุงพัฒนาในส่วนของการท่องเที่ยวที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำหรือเส้นทางเดินเรือ

1.3 ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมได้หลากหลาย อาทิ การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น ร่วมงานประเพณีสืบสานวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ประวัติความเป็นมาของชุมชนและส่งเสริมให้เป็นที่พักของนักท่องเที่ยว นำเสนอกิจกรรม

การท่องเที่ยวให้เห็นถึงแก่นแท้ของประเพณี วัฒนธรรม โดยจัดให้มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องและปรับรูปแบบกิจกรรมให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

1.4 ด้านที่พัก พบว่า มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว มีสถานที่พักหลายรูปแบบตามความสนใจ และความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นโรงแรม รีสอร์ท รวมถึงการมี การบริหารจัดการที่เป็นระบบ และราคามีความเหมาะสม แต่ควรปรับปรุงให้ดูมีอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อให้มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวได้สมบูรณ์มากขึ้น นอกจากนี้ควรพัฒนาที่พักที่อยู่ใกล้ริมฝั่งแม่น้ำ รวมทั้งพัฒนาทักษะในการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวริมฝั่งแม่น้ำ

1.5 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอกับความต้องการของ นักท่องเที่ยว มีความพร้อมและเพียงพอในการให้บริการ เช่น ร้านอาหารที่ให้บริการตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามจุดต่าง ๆ ร้านจำหน่ายของฝากของที่ระลึกที่มีชื่อเสียง และมีสินค้าให้เลือกที่หลากหลาย หรือแม้แต่มีศูนย์ให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หรือขอความช่วยเหลือสำหรับบริการนักท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดังนั้นอำเภอชัยบาดาลจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองรองที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

2. การกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการสังเกตพบว่า ตำบลบัวชุม ตำบลท่ามะนาว และตำบลหนองยายโฒะมีศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่า มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีความโดดเด่นในด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยสะท้อนผ่านแบบแผนการดำเนินชีวิตด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา ซึ่งยังคงอนุรักษ์และรักษารูปแบบการแต่งตัว ภาษาพูดมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ใช้คติความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานและไทยเบิ้ง รวมทั้งยึดมั่นในคำสอนทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรมสามารถผูกโยงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า มีการถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาที่สืบทอดมาหลายชั่วคนสู่เยาวชนในชุมชน เพื่อสร้างรายได้จากการผลิตสินค้าจากภูมิปัญญา มีการรวมตัวกันของกลุ่มรำไท่นที่พัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ทันสมัย มีผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ จากการประชุมสนทนากลุ่มพบว่า กิจกรรมทางการท่องเที่ยวควรส่งเสริมกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองทำหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งควรพัฒนาให้มีจุดถ่ายรูปในแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน โดยแหล่งท่องเที่ยวควรได้รับการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม ส่งเสริมวิถีการดำเนินชีวิตชุมชนดั้งเดิมให้มีความโดดเด่นมากขึ้น ความเป็นเอกลักษณ์ของประเพณี วัฒนธรรมและอาหารท้องถิ่น ควรมีการสืบทอดอนุรักษ์รักษาไว้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามามีส่วนในการช่วยฟื้นฟูและถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลังต่อไป จึงนำไปสู่การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีการแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวออกเป็น 2 เส้นทางหลัก คือ เส้นทางบก สามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยวได้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางประทับใจศาสนา วัดสิงหาราม-วัดเขาสมโภชน์-วัดท่ามะนาว และเส้นทางประทับใจวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยอีสานและไทยเบิ้ง ส่วนเส้นทางน้ำ สามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยวได้ 1 เส้นทาง เส้นทางประทับใจวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักบัวชุม-

ท่ามะนาว (ทางเรือ) สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ครบในวันหนึ่ง เนื่องจากในบริเวณอำเภอชัยบาดาล มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประชาชนในพื้นที่มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ จึงทำให้เกิดศักยภาพ ในการท่องเที่ยวในชุมชน

ภาพที่ 2 แผนที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสัก

ที่มา (สุริยะ หาญพิชัย, จันทรฉาย จันทรลา, กานต์ เชื้อวงศ์ และสุกัญญา ทองแห้ว, 2567: 96)

3. ผลการประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น จำนวน 150 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 31-40 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย มีรายได้ 10,000-20,000 บาท และส่วนใหญ่เคยเดินทางมาอำเภอชัยบาดาล 2-3 ครั้ง สิ่งที่ประทับใจในอำเภอชัยบาดาล คือ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 22.70 รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรม คิดเป็นร้อยละ 18.70 สถานที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวก คิดเป็นร้อยละ 14.70 ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 12.70 อรรถาธิบาย ไม่ตรีของคนในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 12.00 กิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย คิดเป็นร้อยละ 11.30 วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 3.70 แหล่งจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก คิดเป็นร้อยละ 4.60 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 3.30 ตามลำดับ

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสัก ในอำเภอชัยบาดาล แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวยั่งยืน

(n = 150)

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวยั่งยืน	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า
ด้านความน่าดึงดูดใจ	4.44	0.37	มาก
ด้านความสามารถในการเข้าถึง	4.42	0.37	มาก
ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก	4.41	0.39	มาก
ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวยั่งยืน	4.51	0.38	มากที่สุด
รวม	4.45	0.31	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = 0.31) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวยั่งยืนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$, S.D. = 0.38) รองลงมา คือ ด้านความน่าดึงดูดใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = 0.37) ด้านความสามารถในการเข้าถึงอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = 0.37) ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41$, S.D. = 0.39) ตามลำดับ

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวยั่งยืนกลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวยั่งยืน

(n = 150)

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวยั่งยืน	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า
ด้านการจัดการสินค้าทางการท่องเที่ยวยั่งยืน	4.52	0.34	มากที่สุด
ด้านการจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวยั่งยืน	4.48	0.33	มาก
ด้านการสร้างความตระหนักที่ยั่งยืน	4.47	0.35	มาก
ด้านการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวยั่งยืน	4.55	0.35	มากที่สุด
รวม	4.51	0.25	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$, S.D. = 0.25) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวยั่งยืนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.35) รองลงมา คือ ด้านการจัดการสินค้าทางการท่องเที่ยวยั่งยืนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.34) ด้านการจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวยั่งยืนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.48$, S.D. = 0.33) ด้านการสร้างความตระหนักที่ยั่งยืนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.35) ตามลำดับ

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวยั่งยืนกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวกลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Correlations)		การจัดการ สินค้า	การจัดทำโปรแกรม ท่องเที่ยว	การสร้าง ความตระหนัก	การส่งเสริม การตลาด	การบริหาร จัดการ
ด้านความน่าดึงดูดใจ	Pearson Correlation	.548**	.359**	.446**	.415**	.593**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000
	N	150	150	150	150	150
ด้านความสามารถ ในการเข้าถึง	Pearson Correlation	.475**	.403**	.333**	.273**	.496**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000
	N	150	150	150	150	150
ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก	Pearson Correlation	.551**	.394**	.476**	.342**	.591**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000
	N	150	150	150	150	150
ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม	Pearson Correlation	.478**	.349**	.365**	.357**	.519**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000
	N	150	150	150	150	150
ศักยภาพการท่องเที่ยว	Pearson Correlation	.634**	.465**	.501**	.428**	.679**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000
	N	150	150	150	150	150

** Correlation is significant at the .01 level (2-tailed).

จากตารางที่ 3 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยรวมและรายด้านมีค่าเป็นบวก แสดงว่ามีความสัมพันธ์กันไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผล

1. ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาพรวมสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เนื่องจากครบเครื่องเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ วัดสังหาราม ศาลหลักเมืองบัวชุม วัดเขาสมโภชน์ วัดท่ามะนาว ประเพณีท้องถิ่นและเทศกาล คือ งานบุญประเพณีก่อเจดีย์ข้าวเปลือก วัดสังหาราม ตำบลบัวชุม เพราะเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ชาวบัวชุม ได้จัดงานประเพณีดังกล่าวสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน บุญประเพณีลอยกระทง ไหลเรือไฟของวัดท่ามะนาว ตำบลท่ามะนาว ศิลปะและดนตรีท้องถิ่น คือ รำไท่นสินค้าหัตถกรรมจากภูมิปัญญา คือ การจักสานจากไม้ไผ่และหวาย และอาหารท้องถิ่น คือ แกงบอน ควรพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำเพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้วิถีดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น เนื่องจากอำเภอชัยบาดาลเป็นอำเภอที่ใหญ่ เป็นพื้นที่ทางผ่านไปเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย ทั้งจังหวัดเพชรบูรณ์

จังหวัดชัยภูมิ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สอดคล้องกับทรัพยากรทางธรรมชาติจะช่วยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวแวะท่องเที่ยวในพื้นที่ สอดคล้องกับแนวคิดของอรัญญู มุลคำ และชวลีย์ ณ ถลาง (2563: 134) ที่กล่าวว่า สิ่งดึงดูดใจที่ทำให้มาท่องเที่ยวเพราะมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย โดยนักท่องเที่ยวสนใจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาและเชิงวัฒนธรรม ส่วนด้านราคาควรให้ความสำคัญกับค่าใช้จ่ายต่อคนในการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม รู้สึกมีความคุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทางไปใช้บริการ ราคาสินค้าและของที่ระลึกมีความเหมาะสม และมีการจัดป้ายบอกราคาสินค้าและการบริการอย่างชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของกนกนิตา ธนาโชคพิสิษฐ์ และอลงกรณ์ อรรคแสง (2564: 177) ได้ศึกษาพบว่า มืองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูป การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้ต่อไป และสอดคล้องกับจิตกวี กระจำนง และสุทธล้า เหมือนเดช (2562: 113) กล่าวว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปรับปรุงพัฒนาให้ถนนสะอาด โล่ง สะดวก และมีความปลอดภัย ปรับปรุงเส้นทาง ป้ายบอกทางในระยะทางที่มองเห็นอย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย รวมถึงด้านการเข้าถึงระบบการคมนาคม นักท่องเที่ยวสามารถใช้รถยนต์ส่วนตัวหรือรถโดยสารเข้ามาท่องเที่ยวได้ ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบาย และมีสถานที่จอดรถเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว

2. แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีความโดดเด่นในด้านวัฒนธรรมประเพณี และด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ชุมชนมีการถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาที่สืบทอดมาหลายชั่วคนสู่เยาวชน มีการรวมตัวกันของกลุ่มรำโทนที่พัฒนาปรับเปลี่ยนให้ทันสมัย สามารถแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวออกเป็น 2 เส้นทางหลัก คือ เส้นทางประทับใจศาสนา วัดสิงหาราม-วัดเขาสมโภชน์-วัดท่ามะนาว และเส้นทางประทับใจวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยอีสานและไทเบิ้ง ส่วนเส้นทางน้ำ สามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยวได้ 1 เส้นทาง เส้นทางประทับใจวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักบัวชุม-ท่ามะนาว (ทางเรือ) สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ครบในวันหนึ่ง เนื่องจากชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประชาชนในพื้นที่มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ จึงทำให้เกิดศักยภาพในการท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากชุมชนริมแม่น้ำป่าสักในเขตพื้นที่อำเภอชัยบาดาลเป็นชุมชนเก่าแก่มีความเป็นมายาวนาน ทำให้ประชาชนมีการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชน เกิดอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยอีสานและไทเบิ้ง ทำให้มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับดี เหมาะสมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของภรณีสสรณ์ ชุมพล (2561: 61-62) ได้ศึกษาพบว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เลือกมาเที่ยวจังหวัดลพบุรี เพราะเป็นจังหวัดที่สามารถเที่ยวได้ในวันเดียว นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี มีความพึงพอใจด้านสภาพแวดล้อม ด้านการคมนาคม และด้านบทบาทของรัฐ ตามลำดับ และนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวพระนารายณ์ราชนิเวศน์มีความพึงพอใจด้านสภาพแวดล้อม ด้านการคมนาคม และด้านการส่งเสริม

การตลาด ตามลำดับ และมีแนวโน้มที่จะกลับมาท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรีอีกภายในอนาคต เพราะจังหวัดลพบุรีมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของสถานที่ท่องเที่ยว รวมถึงความสวยงามของสถานที่ และสอดคล้องกับงานวิจัยของธนาภา ช่วยแก้ว และสุดใจ จิโรจน์กุล (2562: 80) ได้ศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพที่จะสามารถนำมากำหนดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมริมแม่น้ำปากพนังแบบเต็มวัน อันจะช่วยส่งเสริมด้านการตลาดท่องเที่ยวตามแนวคิด “วันเดียวเที่ยวปากพนัง” ภายใต้ชื่อรายการนำเที่ยว “ล่องเรือหารักษ์ ที่ปากพนัง” โปรแกรมท่องเที่ยวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ตามหลักการส่วนประสมทางการตลาดแบบ 4 P's ส่งเสริมสินค้าทางการท่องเที่ยวให้เข้าถึงผู้บริโภคได้มากที่สุด

3. จากการประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี พบว่า ผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รองลงมา คือ ด้านความน่าดึงดูดใจ ด้านความสามารถในการเข้าถึง และด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก ตามลำดับ และผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รองลงมา คือ ด้านการจัดการสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านการจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และด้านการสร้างความตระหนักเชิงวัฒนธรรม ตามลำดับ โดยความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยรวมกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมากและมีความสัมพันธ์กันไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้เนื่องด้วยความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำป่าสักในเขตอำเภอชัยบาดาลทำให้แต่ละชุมชนล้วนมีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นของการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และสิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดแข็งที่สำคัญของการท่องเที่ยว กอปรกับในส่วนการดำเนินงานภาครัฐของอำเภอชัยบาดาลถือว่ามีความเข้มแข็งและมีการบูรณาการร่วมกันได้เป็นอย่างดี ด้วยเพราะมีผู้บริหารท้องถิ่นที่มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถและเป็นนักพัฒนาให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และสังคม พัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวของจังหวัดให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของทศพร มิตรวงศ์ (2560: 120-123) ได้ศึกษาพบว่า เงื่อนไขที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบางน้ำผึ้งประสบความสำเร็จ คือ ระบบการบริหารจัดการ ซึ่งประกอบด้วย 1) การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีแนวคิดที่กว้างไกล มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของโลก กล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ 2) บทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่คอยสนับสนุนงบประมาณ สถานที่และคอยให้คำปรึกษาด้านการจัดการการท่องเที่ยว 3) กระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย และความไว้วางใจ โดยทั้งหมดเป็นลักษณะของการทำงานเป็นทีม และเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนจนประสบความสำเร็จ และสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรา แจ่มใจเจริญ (2558: 79) ที่กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวส่งผลให้ชุมชนเกิดนวัตกรรมในการจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การผสมผสานแนวทางในการจัดการจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ากับระบบสังคมทางประเพณีของชุมชน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสัก องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องถึงงานประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

1.2 จากผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกมีค่าน้อยที่สุด ดังนั้นภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ประกอบการควรร่วมมือกันในการประสานงาน และวางแผนการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันปัญหาที่พักและร้านอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการ

1.3 จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านการสร้างความตระหนักเชิงวัฒนธรรมมีค่าน้อยที่สุด ควรมีการวางแผนการประชาสัมพันธ์เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยว และมีการให้ข้อมูลต่าง ๆ ของการจัดงานแก่นักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความสะดวก และสามารถเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวได้มากที่สุด

1.4 จากผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาโดยรถยนต์ ดังนั้นจึงควรมีการจัดทำป้ายสัญลักษณ์ และเผยแพร่เส้นทางที่สามารถมายังสถานที่ท่องเที่ยวในสื่อต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกในการเดินทาง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน จึงควรมีการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอชัยบาดาลแหล่งอื่นเพิ่มเติม รวมทั้งศึกษาขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว

2.2 ควรวิจัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศึกษาถึงส่วนประสมทางการตลาดรวมถึงกลยุทธ์ทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สรุป

อำเภอชัยบาดาลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเมืองรองที่มีศักยภาพสูง มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผูกพันใกล้ชิดกับแม่น้ำป่าสัก ตลอดจนมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์สามารถแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวออกเป็นเส้นทางบกและเส้นทางน้ำ โดยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องพิจารณาให้มีความสำคัญกับด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รองลงมา คือ

ด้านความน่าดึงดูดใจ ด้านความสามารถในการเข้าถึง และด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก ส่วนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องพิจารณาให้มีความสำคัญกับด้านการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รองลงมา คือ ด้านการจัดการสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และด้านการสร้างความตระหนักเชิงวัฒนธรรม โดยศักยภาพการท่องเที่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันไปในทิศทางเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- กนกนิศา ธนาโชคพิสิษฐ และอลงกรณ์ อรรคแสง. (2564). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี. **วารสารมหาจุฬานาครทรรค์**, 8 (6), 177-191.
- กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 11 (1), 75-91.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2566). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570)**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- จิตกวี กระจำเมฆ และสุทธล้า เหมือนเดช. (2562). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมไทยแลนด์ 4.0: กรณีศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพิพิธภัณฑสถานลาวครั้งบ้านทุ่งผักกูด ไทยทรงดำบ้านไผ่หูช้าง และไทยจีนตลาดบางหลวง. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- ทศพร มิตรวงศ์. (2560). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบางน้ำผึ้งจังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ธนาภา ช่วยแก้ว และสุตใจ จิโรจน์กุล. (2562). การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมริมแม่น้ำปากพนังเพื่อส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. **วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**, 30 (3), 80-97.
- นนทิภัก เพียรโรจน์, สิริภักตร์ โชติช่วง และณัฐมน ราชรักษ์. (2558). การเชื่อมโยงเส้นทางและการส่งเสริมการตลาดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่ม 4 จังหวัดในภาคใต้ของประเทศไทย. **วารสารวิทยาการจัดการ**, 32 (2), 89-115.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2556). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ภรณ์นัส เบ็นท์. (2559). รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางน้ำ เพื่อส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวทางน้ำ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ภรณ์สรณ์ ชุมพล. (2561). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ของจังหวัดลพบุรี. สารนิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภัทรา แจ่มใจเจริญ. (2558). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนโอหังมาจิ หมู่บ้าน ชีราควาโก จังหวัดกิฬุ ประเทศญี่ปุ่น. วารสารญี่ปุ่นศึกษา, 33 (2), 79-97.
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. (2555). การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมน้ำแล้งลุ่มน้ำป่าสัก. กรุงเทพฯ: แอสดีคอน คอร์ปอเรชั่น.
- สำนักงานจังหวัดลพบุรี. (2567). แผนพัฒนาจังหวัดลพบุรี (พ.ศ. 2566-2570) ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. ลพบุรี: สำนักงานจังหวัดลพบุรี.
- สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน. (2563). การวิจัยเชิงคุณภาพทางการท่องเที่ยว แนวคิดและวิธีวิจัย. กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.
- สุริยะ หาญพิชัย, จันทรฉาย จันทรลา, กานต์ เชื้อวงศ์ และสุกัญญา ทองแก้ว. (2567). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำป่าสักในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- อรทัย มุลคำ และชลลีย์ ณ ถลาง. (2563). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดนครพนม. วารสารสังคมศาสตร์, 9 (1), 134-142.
- Noonan, D. S. & Rizzo, I. (2017). Economics of cultural tourism: Issues and perspectives. *Journal of Cultural Economics*, 41, 95-107.
- Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21.